

РОЗДІЛ 7

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.124'06'366

МОРФОЛОГО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА КЛІНІЧНИХ ДІАГНОЗІВ ЛАТИНСЬКОЮ МОВОЮ

MORPHOLOGICAL AND SYNTACTICAL STRUCTURE OF LATIN CLINICAL DIAGNOSIS

Савчук Г.О.,
orcid.org/0000-0003-2808-718X
викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

У статті досліджено морфологічну та синтаксичну структуру клінічних діагнозів. Матеріалом для дослідження слугують вибрані клінічні діагнози латинською мовою. З'ясовано відмінності клінічного діагнозу від інших видів діагнозів. У ході дослідження було проаналізовано структуру простого і складеного діагнозу на матеріалі латинської мови. Усі елементи клінічного діагнозу проілюстровані фактичним матеріалом із перекладом рідною мовою.

Ключові слова: латинська медична термінологія, морфолого-синтаксична структура клінічний діагноз, простий клінічний діагноз, складений клінічний діагноз.

В статье проанализирована морфологическая и синтаксическая структура клинических диагнозов. Материалом для исследования служат клинические диагнозы на латинском языке. Были определены отличия клинического диагноза от других видов диагноза. В ходе исследования была проанализирована структура простого и сложного диагноза. Все структурные элементы клинического диагноза были проиллюстрированы фактическим материалом с переводом на родной язык.

Ключевые слова: латинская медицинская терминология, морфолого-синтаксическая структура клинический диагноз, простой клинический диагноз, сложный клинический диагноз.

In the article were analyzed morphological and syntactical structure. Material for analyze was formed by clinical diagnosis which are used in Latin language. The differences between clinical diagnosis and other types of diagnosis were found. Also the structure of simple and compound clinical diagnosis was analyzed. All structural elements of clinical diagnosis are illustrated by examples with translation into native language.

Key words: Latin medical terminology, morphological and syntactical structure, clinical diagnosis, simple and compound clinical diagnosis.

Попри свій статус «мертвої» мови, латинська мова залишається основною в написанні рецептів та медичних звітів, під час оформлення історії хвороби або виписки з історій хвороби з формуванням діагнозу латинською мовою, наприклад, у разі відправлення пацієнта на лікування за кордон. Незважаючи на значні успіхи клінічної медицини, однією з важливих проблем залишається формування діагнозу, стандартизація його написання.

Мета статті – аналіз морфологічної та синтаксичної структури клінічних діагнозів латинською мовою.

Постановка проблеми. Вивчення діагнозів із різних галузей медицини передбачено в межах курсу «Латинська мова і основи медичної термінології», тому вважаємо за доцільне приділити окрему увагу цій темі, оскільки підготовка тер-

мінологічно компетентних студентів медичних вишів є дуже актуальною. Аналіз структури простих та складених клінічних діагнозів супроводжується фактичним матеріалом [1].

Аналіз останніх досліджень. Латинський термін *diagnosis* походить від грецького префікса *διά-* через та іменника *ἡ γνώσις, εως* – *пізнання, знання* [2, с. 274]. Діагноз – медичний висновок про патологічний стан здоров'я обстежуваного, про наявне захворювання (травму) чи про причину смерті, виражений у термінах, передбачених Міжнародною класифікацією хворіб та причин смерті 10-го перегляду (МКХ-10). У діагнозі вказують, чи є супутні хвороби, ускладнення, зазначають основні симптоми хвороби. Розрізняють: клінічний (прижиттєвий) (*diagnosis clinica*), який має бути сформульований протягом трьох діб перебування хворого у стаціонарі, пата-

лого-анатомічний (diagnosis pathologoanatomica), епідеміологічний (diagnosis epidemiologica) і судово-медичний діагноз (diagnosis medicolegalis/forensis).

Клінічний діагноз – висновок про природу, сутність, основні прояви і перебіг хвороби. У встановленні діагнозу провідним є нозологічний принцип, відповідно до якого діагноз повинен містити назву визначеної хвороби (травми). У діагнозі послідовно вказуються: на першому місці – основне захворювання (просте або комбіноване), на другому – ускладнення основного захворювання, на третьому – супутні хвороби. Основним вважається те захворювання, яке саме по собі або через ускладнення спричинило звертання хворого по медичну допомогу. Воно може включати кілька нозологічних одиниць (синдромів), які співвідносяться між собою по-різному: комбінуються, поєднуються, конкурують або відносно не залежать один від одного. Супутні захворювання – це ті хвороби, які не асоційовані безпосередньо з основним захворюванням, мають свої ускладнення і можуть впливати на перебіг основного захворювання [3, с. 108].

З лінгвістичного погляду цей писемний мовленнєвий масив становить приклад синтаксичної компресії, яка в субмові медицини (як латинської, так і національної) реалізується шляхом використання такого різновиду еліптичних речень, як односкладне підметове речення. Особливістю діагнозів є використання серії номінативних речень, які, будучи односкладними за будовою, на логічному рівні містять і об'єкт, і предикат [4, с. 12].

За структурою діагнози поділяються на прості і складені. Прості діагнози є дво- чи кількаслівними, тобто назва хвороби (іменник) з означенням.

Складеними називаються діагнози, що характеризують захворювання хворого, які існують одночасно, а також пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками, зокрема, коли йдеться про хронічні хвороби, коли одне захворювання є наслідком іншого. Складені діагнози утворюють перелічення захворювань, які спричинили виникнення хвороби, відокремлюючи їх комами або крапками. Або ж діагнози об'єднуються сполучниками *et, cum* – з.

Найбільш детально, на нашу думку, питання структури діагнозу латинською мовою опрацьовано у праці А. Колодзей та С. Колодзей [5, с. 53–57]. Спираючись на це дослідження у структурі клінічного діагнозу латинською мовою, ми виділяємо дві частини: головну і додаткову (характерна для складених діагнозів). Перша час-

тина діагнозу зазвичай складається із трьох розділів: 1) *nomen morbi* (назва хвороби); 2) *sedes morbi* (локація хвороби); 3) *causa morbi* (причина хвороби).

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо з розгляду першого розділу. Загалом можна виділити чотири моделі вираження назв хвороб. По-перше, назвою хвороби може виступати власний іменник, якщо етіологія і патогенез відомі, наприклад: *Hepatitis* (*гепатит* – запалення печінки), *Arthritis* (*артрит* – запалення суглобу), *Pancreatitis* (*панкреатит* – запалення підшлункової залози), *Osteochondrosis* (*остеохондроз* – дегенеративно-дистрофічне захворювання хребта) і т.п.

Друга модель назви хвороби – це іменник *morbus* (хвороба) чи *syndromum* (синдром) із власним іменником – прізвищем вченого, який вперше описав симптоми цієї хвороби чи стану (переважно слова іншомовного походження, тому прізвище або не відмінюється, або ж ставиться в родовий відмінок): *Morbus Parkinsoni* (Хвороба Паркінсона або тремтливий параліч), своєю назвою дана хвороба зобов'язана французькому неврологу Жану Шарко, який запропонував назвати її на честь британського лікаря і автора «Есе про тремтячий параліч» Джеймса Паркінсона. Ще один приклад такої назви – *Morbus Basedowii* (Базедова хвороба, медична назва – дифузний токсичний зоб), названа на честь Карла Адольфа фон Базедова, який вперше описав цю хворобу. Також відомою є назва *Morbus Crohn* (Хвороба Крона, хронічне неспецифічне гранулематозне запалення шлунково-кишкового тракту), названа на честь гастроентеролога Бернарда Крона, який у 1932 році опублікував перший опис цієї хвороби.

Третя модель: іменник *morbus* чи *syndromum* + етіопатогенез, тобто сукупність знань про причини виникнення і механізм розвитку хвороби. Наприклад: *syndromum fragilitatis ossium hereditarie* – синдром спадкової ламкості кісток.

Четверта модель: іменник *morbus/ syndromum* + слова, що вказують на анатомічне розташування: *syndromum arteriae cerebri anterioris* – синдром передньої артерії головного мозку; *syndromum arteriae vertebralis* – синдром хребцевої артерії.

Другий розділ *sedes morbi*, тобто місце розташування, вказує на локалізацію хвороби, може виражатись двома способами. Перший – прикметниками з відповідним значенням: *localis*, *e* – локалізований (*osteoporosis localis* – локалізований остеопороз); *circumscriptus*, *a, um* – обмежений (*Otitis externa circumscripta* – Гострий

зовнішній отит); diffusus, a, um – поширений, розлитий (peritonitis diffusa – розлитий перитоніт; angiokeratoma corporis diffusum – дифузна ангіокератома тулуба); disseminatus, a, um – розсіяний (Sclerosis disseminata – Розсіяний склероз); dextrolateralis, e – правосторонній (Pneumonia dextrolateralis – правостороння пневмонія); lateris sinistri – бічний лівий; lateris dextri – бічний правий.

Другим способом вираження вказівки на місце локалізації хвороби є обставина місця: in parte – у частині; in loco (+ Gen.) – у місці (чогось); in loco typico – у типовому місці (Fractura ossium antebrachii in loco typico – Перелом кісток передпліччя в типовому місці); in regione – в басейні, у ділянці (Insultus haemorrhagicus in regione vascularisationis arteriae cerebri mediae sinistrae – Геморагічний інсульт у басейні лівої середньої мозкової артерії); in segmento – у сегменті (Tuberculosis infiltrata in segmento sexto pulmonis sinistri – Інфільтрований туберкульоз у шостому сегменті правої легені); ad dextram – з правого боку (colica renalis ad dextram – ниркова коліка з правого боку); ad sinistram – з лівого боку і т. д.

Останнім розділом головної частини діагнозу є causa morbi, тут лікар вказує етіологію хвороби. Причину хвороби можна виразити за допомогою узгодженого означення: congenitus, a, um – вроджений (Morbus cordis congenitus – вроджена хвороба серця; Nephrosis congenita – Вроджений нефроз; Ascites congenitus – вроджений асцит; ileus congenitus – вроджена непрохідність кишечника); aquisitus, a, um – набутий (Syndroma immunodificientiae aquisitae – Синдром набутого імунодіфіциту); hereditarius, a, um – спадковий (Alopecia hereditaria – спадкове облісіння); professionalis, e – професійний; viralis, e – вірусний (Gastroenteritis viralis acuta – Гострий вірусний гастроентерит) або неузгодженого означення: aetiologiae viralis – вірусної етіології (Cirrhosis hepatis aetiologiae viralis – цироз печінки вірусної етіології).

Другим способом вираження causa morbi є описова конструкція іменник (далі ім.) origo, inis f (походження) у Gen. Sing. (originis) + прикметник у Gen. Sing. чи це й же ім. у Abl. Sing. (origine) + прикметник у Abl.

Також причину виникнення хвороби можна виразити за допомогою прийменників propter + ім. у Acc. та e, ex + ім. у Abl., що означають через, внаслідок. Exitus letalis propter exsanguinatem – смерть через втрату крові (знекровлення). Osteosynthesis metallica propter fracturam humeri dextri (sinistri) – Остеосинтез (заміщення кістки) металом внаслідок перелому правого (лівого) плеча.

У продовження розглянемо структуру другої частини діагнозу – додаткової. Ця частина може складатись із чотирьох розділів: 1) stadium morbi (період, стадія хвороби); 2) forma morbi (форма хвороби); 3) consecutiones et complicationes morbi primarii (наслідки і ускладнення першої хвороби); 4) nomina morborum synchronicorum (назви супутніх хворіб).

Стадія хвороби може позначатись іменниками stadium, ii n – стадія, phasis – фаза з узгодженим означенням: stabilis, e – стабільний; continuus, a, um – тривалий; acutus, a, um – гострий; subacutus, a, um – підгострий; completus, a, um – повний; exacerbatus, a, um – загострений; paroxysmalis, e – судорожний, припадочний; progressivus, a, um – прогресуючий; latens, latentis – латентний (прихований); transitorius, a, um – швидкоплинний, тимчасовий; compensatus, a, um – компенсований; decompensatus, a, um – декомпенсований; activus, a, um/inactivus, a, um – активний/неактивний (Pyelonephritis calculosa dextrolateralis secundaria, phasis activa – Вторинний правобічний калькульозний пієлонефрит, активна фаза). Подекуди на стадію хвороби може вказувати тільки прикметник, очевидно має місце явище еліпсису: Thyreoiditis acuta/subacuta – Гострий/Підгострий тиреоїдит; Neurosis acuta – Гострий невроз; Bronchitis acuta – Гострий бронхіт; Tonsillitis chronica decompensata – Хронічний декомпенсований тонзиліт.

Для означення повторних процесів хвороби вживаються дієприкметники теперішнього часу: recurrens, recurrens, recidivans, recidivans та reveniens, reveniens – повторний; той, що повторюється: Typhus recurrens – Поворотний висипний тиф. На тривалість хвороби можуть вказувати прикметники та дієприкметники: recens, recentis – свіжий, vetus, veteris – давній, inveteratus, a, um – за давним, periodicus, a, um – періодичний, chronicus, a, um – хронічний (alcoholismus chronicus – хронічний алкоголізм), transitorius, a, um – тимчасовий, protrahens, protrahens – пролонгований.

Часто стадію хвороби виражають за допомогою описового звороту, що складається з прийменника in + ім. у Dat. Sing. (stadio/phasi) + ім. у Gen.: in stadio/phasi remissionis – у стадії/фазі ремісії: bronchitis obstructa diffusa chronica in phasi remissionis instabilis – хронічний дифузний обструктивний бронхіт у фазі нестійкої ремісії; leucaemia in stadio remissionis – лейкоземія у стадії ремісії. У даному діагнозі іменник remissionis супроводжується узгодженим означенням instabilis; in stadio/phasi exacerbationis – у стадії/фазі загострення: Enterocolitis chronica, forma

mixta cum dyskinesia intestine crassi, typi spasmatici, in phasi exacerbationis – *Хронічний ентероколіт, змішана форма з дизкінезією товстої кишки, спазматичного типу у фазі загострення.*

Також стадії хвороби позначаються римськими цифрами, під-стадії – буквами латинського алфавіту: *Morbus hypertonicus stadia II* – *Гіпертонічна хвороба II стадії*; *Atherosclerosis obliterans arteriarum membrorum inferiorum II B stadia* – *Облітеруючий атеросклероз артерій нижніх кінцівок, II Б стадія.*

Другим розділом у структурі додаткової частини клінічного діагнозу латинською мовою є *forma morbi*, тобто форма хвороби, яка може виражатись ім. *morbus/syndromum* + ім. у Gen. – *хвороба/синдром (чого)*; *sub forma* + ім. у Gen. – *формою, під виглядом*. Вираз *sub forma* вживається в тих випадках, коли є потреба в докладнішій характеристиці стану, якого набуває хвороба. Напр., *Insufficiencia circulatoria sub forma asthmatic cardialis* – *Недостатність кровообігу під виглядом (формою) серцевої астми*. *Arrhythmia cordis sub forma extrasystolarum ventricularium* – *Аритмія серця під виглядом шлуночкових екстрасистол.*

Третім розділом додаткової частини є *consecutiones et complicationes morbi primarii*, тобто лікар має вказати наслідки і ускладнення першої хвороби. Для вираження причинно-наслідкових зв'язків вживається дієприкметник теперішнього часу *subsequens, subsequentis* – *наступний, пізніший*. Також застосовується вираз з *Ablativus absolutus* – це відокремлений, граматично незалежний від жодного члена речення зворот, який складається з іменника в аблативі та дієприкметника (у даному випадку *participium praesentis activi*) в аблативі. *Ablativus absolutus* виражає обставину часу, причини, умови [6, с. 245]. У цій частині діагнозів поширеною є така конструкція: ім. у Nom. (причина) + *subsequente* (Abl.Sing) + Abl.Sing. (наслідок) – *щось є наслідком чогось, щось прогресує в щось*. Ця конструкція можлива

і у множині: Nom. (причина) + *subsequentibus* (Abl.Pl.) + Abl.Pl. (наслідки). Під час цього слід зазначити, що переклад є досить умовним, оскільки для дієприкметника *subsequens* (скорочена форма *ss*) в українській мові не має відповідника. Також для опису причинно-наслідкових зв'язків у діагнозі використовують прикметники *consecutivus, a, um* – *наступний*; *secundarius, a, um* – *другий, вторинний*. Вирази з прийменниками *propter* + Acc. або *e, ex* + Abl. – *через те, що*. Напр.: *Crisis hypertonica subsequente oedemate pulmonum* – *Гіпертонічна криза з наступним набряком легень.*

В останньому розділі додаткової частини вказуються назви супутніх хворіб (*nomina morborum synchronicorum*), тобто наявні захворювання не пов'язані з основним етіологічно, патогенетично, які мають іншу номенклатурну рубрифікацію вони поєднуються сполучниками *cum* – з та *et* – і.

Висновки. Слід зазначити, що не кожний діагноз повинен містити всі вищепераховані частини. Можна поєднати наслідки і ускладнення першої хвороби з назвами супутніх хворіб і з описом стадії і форми хвороби: *Angina pectoris ex ischaemia cordis paroxysmalis sub forma anginae nocturnae cordis paroxysmalis sub forma anginae nocturnae cum insufficientia acuta coronaria* – *Пароксизмальна стенокардія через ішемію серця, у формі нічної стенокардії з гострою коронарною недостатністю.*

Клінічний діагноз завжди є індивідуальним, й індивідуальність його полягає не у визначенні індивідуальності хвороби, а в оцінці стану здоров'я пацієнта із цією хворобою [7, с. 84].

О.М. Беляєва зазначає, що для фахівця наведені латиною діагностичні формулювання містять цілісну й об'ємну екстралінгвальну інформацію щодо основного захворювання, його ускладнень, супутніх захворювань, перебігу тощо [4, с. 12]. Грамотне написання клінічного діагнозу латинською мовою є показником освіченості та інтелігентності фахівця у сфері медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рудик О.В. Клінічна термінологія. Словотвір : навч. посіб. Івано-Франківськ : Кушнір Г.М., 2010. 348 с.
2. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. Репринт V-го издания 1899 г. Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина. 2006. 1370 с.
3. Абрагамович О. О. Діагноз у клініці внутрішніх хвороб: вирішені та дискусійні питання. *Український терапевтичний журнал*. № 2, червень 2007. С. 107–111.
4. Беляєва О.М. Діагноз і рецепт як основні репрезентації спеціальних текстів у професійному медичному дискурсі. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : зб. ст. I Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 11-12 трав. 2016 р. Полтава – Харків : ТОВ «Тім Пабліш Груп», 2016. С. 11–15.
5. A. Kołodziej, S. Kołodziej. *Lingua Latina medicinalis*. Katowice, 2003. S. 53–57.
6. Оленич Р.М., Оленич І.Р., Чернюх Б.В. Латинська мова : навч. посібн. Вид. 2-ге, виправл. доповн. Львів : Світ, 2008. 472 с.
7. Яблучанський М.І. Клінічний діагноз. *Медицина транспорту України*. № 2. 2015. С. 81–84.